

Uttanfyri venjingarhølini verður Rasmus lýstur sum ein »festligur fyrr« við »yvirkoti, humor og góðum talugávum«. Men hann var eisini kensluborin og lættur at stoyta. Og so hugsaði hann nógv um lívsins stóru spurningar.

– Robbie Williams sigur í einum sang: »I've got too much life running through my veins«. Eg haldi, at hendan reglan hóskar væl til Rasmus, sigur ein vinmaður.

Tvíburðasystirin hevði vitað tað leingi, men tá Rasmus var átjan ára gamal, greiddi hann vinum og familju frá, at hann var samkyndur. Og í 2006 kom tilburðurin, sum var við til at mynda lívið hjá Rasmusi. Eftir niðrandi skemdarorð á einum klubba í Havn varð hann bukaður. Hann varð eisini uppringdur av duldum persónum, sum hóttu hann eftir lívinum. Pápi Rasmus meldaði, og lögreglan megnaði at spora eina uppringing og finna fram til ein mann, sum fekk 40 daga fongsulsrevsing.

– Vit vita ikki, hvussu lívið hevði háttáð seg, um Rasmus ikki varð álopin, men ágangurin elvdi til hansara fyrstu depressión. Hann bleiv innlagdur á Psykiatriska deplinum, og tað var byrjanin til drúgván og tungan mótburð, greiðir Mortan frá heima í jólaskrýddu stovuni í Stoffalág.

Rasmus í 2006

Eftir álopið endaði Rasmus á forsiðuni í Dimmalætting, og tjóðveldistingfólkini Annita Friðriksmørk og Finnur Helmsdal, sáli, lögdu fram aftur uppskotið um at skoyta »kynsliga orientering« upp í ta sonevndu antidiskriminátionsgreinina, § 266b. Uppskotið var áður felt við 13 atkvøðum fyri og 20 ímóti. Rasmus gjørdist ein snúningsdepil í drúgvu orrustuni, sum eisini stjól yvirkraftir í útlenskum miðlum. Føroyska fólkíð var í tvíningum, flokkarnir á tingi vóru syndraðir, kjakið var hvast, og tá Edmund Joensen las endaliga úrslitið við triðju viðgerð, varð uppskotið samtykt. Men persónliga var Rasmus ávirkaður av málinum. Og pápin hevur lítið gott at bera nøkrum teirra, sum – í Guds navni – arbeiddu ímóti hesi broyting.

– Tey, sum halda, at Gud hevur opinberað seg fyri nøkrum einstaklingum og lagt teimum eina við at liggja eftir samkyndum, mugu hava nógv luftthol í ovastu hædd. Hevur hann skapt menniskjuni, hevur hann eisini skapt tey 5-10 prosentini av menniskjunum og djórnum, sum eru samkynd.

Heilivágurin, depilin og brævið

Sum tíðin leið, gjørdist Rasmus sálarliga veikur. Seinastu fimm árinum hevur hann fleiri ferðir verið innlagdur, eisini á stongdari deild. Hann fekk ongantið nakra diagnosu, og foreldrini fingi ongantið at vita, hvat soni teirra bagdi.

– Tey søgdu, at hann hvørki var skizofrenur ella maniodepressivur. Eg veit framvegis ikki, hvat í grundini var galið við Rasmusi, staðfestir Mortan við einum tómun andlitsbrái.

Rasmus fekk heilivág, og sambært foreldrunum vóru hjáárinini av heilivágnum sjónlig og oyðileggjandi.

MYND: SUNVA EYSTURÓY LASSEN

– Tað svárasta er at missa sítt barn. Mortan Rasmussen á nýggju grøvini hjá soninum

– Hann misti evnini til at gera tónleik. Hann var altíð troyttur. Hann tók nógv uppá. Og sambært Rasmusi sjálvum fekk hann tað bara verri av heilivágnum og av at vera á stongdari deild. Vit sóu eingi positiv úrslit av heilivágnum, greiðir Mortan frá.

Seinastu mánaðirnar hava danskir miðlar borðreitt við fleiri skakandi søgum um yvirmedisineri og tvang í donsku psykiatriini. Kendasta dømið er frá psykiatriska deplinum í Glostrup í Keypmannahavn, har sjúklingar í langa tíð hava fingið alt ov nógvan anti-psykotiskan heilivág, serliga av merknum Zyprexa, sum eisini er vælkent í Føroyum. Avdúkingarnar hava havt við sær, at leiðarar og leiðslur á eitt nú Glostrup Psykiatrisk Center hava lagt frá sær, og líknandi dømi hava verið í Hvidovre og aðrastaðni í høvuðsstaðarøkinum. Mortan heldur, at vit eiga at kanna hesi viðurskiftini í Føroyum.

– Eg eri ikki lækni, og tí eri eg ikki førur fyri at meta professionelt um viðgerðina, men eg havi ikki álit á skipanini. Tað er mín greiða fatan, at Rasmus hevði brúk fyri øðrum tilboðum, t.d. meiri samtaluterapi og minni heilivág.

Hetta er ikki ein ókendur trupulleiki. Psykiatrisk depilin kann ikki úttala seg um einstøk persónsmál, men ein av sálarfrøðingunum á deplinum, Súsanna O. Skaale, setti orð á trupulleikan í eini sjónvarpssending í oktober.

– Tað besta hevði verið, um vit kundu bjóðað sjúklingunum meiri psykoterapeutiska viðgerð og ikki bara medisín. Men hetta er ikki møguligt, tí vit hava ikki orku til tað, segði Súsanna við Kringvarpið.

Seinasta uppihaldið hjá Rasmusi á stongdari deild var í vár. Hann var

varðhaldsfongslaður, tí hann í fyllskapi hevði gjørt seg inn á eini úthús í einum urtagarði í Havn – uttan at hetta elvdi til nakran fólkaskaða. Mortan fekk at vita, at Rasmus skuldi vera á deplinum í 3-4 vikur. Tey bíðaðu eftir einum dana, sum skuldi koma til Føroya at gera eina mentalkanning.

– Men hetta dróg út, og vit fingi ikki at vita hví. Til seinast hevði Rasmus verið innistongdur á stongdari deild í 3-4 mánaðir. Hetta seinasta uppihaldið tók honum sera fast. Hann gjørdi okkum greitt, at hann vildi gera alt fyri ikki at enda á stongdari deild aftur.

Tá Rasmus varð funnin í viðarlundini í Havn á altjóða sálarheilsudegnum,

hevði hann lagt eitt bræv eftir seg í íbúðini í Lynggøtu, samstundis sum hann hevði sett navnaseðlar á alla sína ogn. Gittarar, tónleikaútgærð, málningar o.s.fr. Og sambært seinastu heilsanini vóru tvær høvuðsorsøkir til, at Rasmus til seinast beindi fyri sær sjálvum.

– Tann eina orsøkin var óttin fyri at enda aftur á stongdari deild. Hin var óttin fyri at koma at gera øðrum ilt, sigur Mortan.

Politiska svikið

Eitt er sjálv viðgerðin. Eitt annað eru fysisku karmarnir. Sum so mong onnur avvarðandi skilir Mortan ikki, hví almennu Føroyar ikki hava syrgt fyri, at teir mest neyðstøddu borgararnir ikki hava fingið betri umstøður.

– Eg segði fleiri ferðir, meðan Rasmus livdi, at um man ikki er deprimeraður, tá man kemur út á depilin, so er man í øllum førum deprimeraður, tá man fer avstað aftur. Bygningarnir eru frá sekstíárunum, og lítið er gjørt síðani. Eg var fyri stuttum á eini móttøku í nýggja eldrasambýlinum í Havn. Tað var litríkt, heimligt og lívgandi. Eg hugsaði við mær sjálvum: Hví kunnu vit ikki geva okkara sálarsjúku slíkar umstøður?

Eftir at Rasmus varð funnin í viðarlundini, tóku vinir og avvarðandi stig til eitt innsavningartiltak í Sjonleikarhúsinum í Havn til frama fyri eitt sonevnt »Fountain House«, sum Sinnisbati hevur arbeitt við seinastu tvey árin. »Fountain House«-fyribrigdið hevur sín uppruna í USA í fimmtíárunum og hevur til endamáls at hjálpa og stuðla sálarsjúkum, eftir at tey eru útskrivað. Í dag eru Fountain-hús í øllum Norðurlondum, harav seks í Danmark, sum verða fíggað bæði av landi og kommunum.

Innsavningartiltakið í Sjonleikarhúsinum skaffaði góðar 100.000 krónur, og landsstýriskvinnan í almannamálum, Annika Olsen, hevur játtað 200.000 kr. á komandi figgjarlóg. Men hetta er lítið av miklum, tí húsið verður met at kosta 2,5 milliónir árliga at reka. Karsten Hansen hevur gjørt greitt, at Heilsumálaráðið ikki játtar pengar til verkætlanina hjá Sinnisbata, sum hevur hús tøk í miðbýnum í Havn. Vónin er nú, at Tórshavnar Býráð traðkar til.

– Sálarsjúk hava harðliga brúk fyri hjálp, tá tey koma út aftur í samfelagið. Eg vóni, at politikararnir við tíðini útvega neyðugu fíggjina. Men eg havi lítla grund til at vera bjartskygdur, heldur Mortan.

Tey ósjónligu sárin

Øll avvarðandi at sjálmorðsofrum spyrja, hvat tey kundu havt gjørt øðrvísi. Mortan sigur seg ikki liva við áhaldandi skuldarkenslu, men onkuntíð vitja spurningarnir: Skuldi eg havt sett fleiri spurningar við sjálva viðgerðina og verið meiri ágrýtin eftir at fáa eitt svar uppá, hvat Rasmusi bagdi? Skuldi eg havt verið meiri ágangandi yvir fyri Rasmusi, tá eg t.d. visti, at hann manglaði pengar? Men svarini fúka í vindinum.

– Okkara einasti vissa her í lívinum er, at vit einaferð skulu doyggja. Og vit vóna, at tey gomlu fara áðrenn tey ungu. Men tað hendir ikki altíð. Og tað svárasta er at missa sítt barn. Men vit taka ein dag í senn og minnst allar tær góðu løturnar, sum vit høvdu saman. Ein stórur uggi er eisini tann stóri skarin av hansara vinfólki, sum vísti okkum samkenslu. Tað vísir okkum, at Rasmus var eitt menniskja, sum tey vóru góð við. Vit fara altíð at syrgja, at Rasmus valdi at taka lívið av sær, men vit mugu royna at virða hansara avgerð. Hóast tað er sera, sera svárt.

Mortan starir fram fyri seg og drálar. So leggur hann hendurnar á borðið og lenar seg fram í stólin.

– Grundleggjandi trupulleikin er helst, at tey sálarsjúku kunnu ikki leggja

MYND: PRIVAT

Rasmus Rasmussen nakrar fáar mánaðir áðrenn hann við hjálp av heilivági vinkaði lívinum farvæl

heilan á borðið til kanningar, eins og tá ein ryggur ella ein mjódn skulu kannast. Sálarsjúka er framvegis ikki viðurkend á sama hátt sum líkamlig sjúka.

Rasmus var sjálvur inni á hesum, tá hann á sumri í 2012 legði ein heimagjörðan stuttfilm á Youtube, sum eisini varð vístur á filmskvøldinum í Norðurlandahúsinum í desember. Filmurin var oagnaður einum vinmanni frá deplinum, sum eisini tók sítt egna lív á vári í 2011. Rasmus skrivaði hesi orðini á skíggjan:

»Eitt psykiskt sár er ósjónligt. Men tað er veruligt. Sær nakar míni innaru sár?«

Ja, síggja Føroyar tey ósjónligu, innaru sárin?